

НАБЕРЕЖНІ ТЕРИТОРІЇ МІСТ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ МІСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто значення елементів міського дизайну в благоустрої набережних щодо покращення комфорту, підвищення міської культури та підкреслення своєрідності окремо взятого ландшафту. Проаналізовано досвід проектування малих архітектурних форм і його впровадження на прикладі високорозвинутих країн. Створення належним чином упорядкованого культурного простору в межах набережних також дозволить поліпшити туристичну інфраструктуру Західного регіону та забезпечить належний розвиток міського благоустрою.

Ключові слова: *набережна, малі архітектурні форми, благоустрій, міська культура, простір міста.*

Актуальність теми дослідження полягає в потребі реконструкції та регенерації переважної більшості набережних на території Західної України, створення культурного простору в межах міста. Благоустрій таких територій з використанням малих архітектурних форм (далі – МАФ) дозволить мешканцям і гостям почуватися комфортно та підвищить їх загальну культуру.

Метою статті є визначення МАФ у межах набережних територій міст Західної України як елемента міської культури. Завдання дослідження: висвітлення формування набережних територій міст Західної України в їх історичному розвитку; розгляд питання обладнання набережних територій МАФ; підкреслення важливості співвідношення якісних характеристик МАФ з композиційними й екологічними вимогами; формування рекомендацій щодо сучасних напрямів розвитку МАФ в Україні. У статті розглянуті набережні території таких міст, як Івано-Франківськ, Тернопіль, Мукачеве, Яремче. Також наведені приклади набережних територій міст Лондона та Бонна. У процесі написання статті розглядалися і використовувалися роботи в галузі історії, культури, архітектури й містобудування. Зокрема, питання дослідження благоустрою набережних територій розглянуто в статті російського науковця А.А.Високовського “Городские набережные” [1]. Системний підхід у благоустрою набережних наведений у статті І.В.Дунічкіна [2]. У Законі України “Про благоустрій населених пунктів” визначаються організаційні засади благоустрою населених пунктів, у тому числі й набережних територій [3]. Проблеми благоустрою і розвитку міст розглядали у своїх дослідженнях багато вітчизняних учених – як архітекторів, так й істориків, мистецтвознавців, але опорядження набережних територій як елемента містобудування згадувалося дуже рідко. Також розглядалися роботи Т.Устенко [4], В.Шимко [5], А.Белкіна [6] та інших.

Міста Західної України мають свою історію становлення. Більшість з них змінювали благоустрій упродовж тривалого історичного періоду. Споруджувалися нові будівлі, мости чи парки, міста населялися все більшою кількістю жителів. Серед об’єктів благоустрою також були, і до сьогодні залишаються, набережні рік й озер. З розвитком суспільства та збільшенням темпу життя людини все відчутнішою стає потреба у відпочинку. У містах, незалежно від того, чи це великі мегаполіси, чи дрібні населені пункти, таким місцем може стати належним чином упорядкована набережна.

Здавна місця проживання людей зосереджувалися неподалік водойм. Ріки забезпечували й забезпечують людей питною водою, розвивається рибний промисел чи сплав лісу, покращуються економіка й торгівля, споруджуються каналізаційні системи й місця відпочинку. Людина нерозривно пов’язана з водою. За свою довгу історію цю стихію возвеличували, оспівували в піснях чи споруджували поблизу неї сакральні споруди. Символи води у вигляді хвилястої чи зигзагоподібної лінії або вертикальних рядів крапель є одними з найпоширеніших на ритуальному посуді племен трипільської культури. Серед нього вирізняється посуд для освячення води або дуже стилізовані жіночі фігури, які піднімають до неба велику чашу, що були поширені на території від Балкан до Дніпра. З обожнюванням води річок пов’язані уявлення про потойбічний світ у племен придніпровської культурної спільності. Знайдені поховальний одяг і прикраси, що оздоблювалися мушлями та риб’ячими зубами, засвідчують їх культове призначення [7, с.12].

У давніх літописах згадується також стародавній Галич, розташований на Дністрі, як один з головних політичних і торговельних осередків тодішньої південно-західної Русі. Одним з основних доходів тодішнього князівства була торгівля, що активно велася завдяки водним торговельним шляхам. Цьому сприяли й добрі природні умови: повноводий, багатий на рибу Дністер (тут була споруджена пристань) з притоками Лімниця, Луква, потічки Дунаєць, Лазарівський і Мозолів потік створювали важливий вузол водних шляхів, де перехрещувалися й сухопутні шляхи із заходу на схід та з півдня на північ. Проведені дослідження свідчать, що в середньовіччі у львівській землі ліс займав значно більшу площу, ніж тепер. Багатство лісу сприяло збереженню вологи в ґрунті, тому річки в давні часи були повноводнішими, ніж сьогодні. В Іпатіївському літописі є ще згадка про Галич 1164 р., у якій повідомляється про велику повінь на Дністрі, про затоплення оболоні та Викових боліт біля Галича, під час яких загинуло 300 чоловік, котрі провозили по Дністру сіль з Удеча (сучасний Жидачів). Коли ж вода спала, то багатьох людей знімали з дерев, чимало було загиблих, і збіжжя було дороге в ту зиму [8, с.8–9]. Такі дані свідчать про розвинуту інфраструктуру пристані й набережних Галича ще в середньовіччі.

Джерела оздоровлювали та надавали людині нових сил. На південно-західному схилі гори Крилос, неподалік Золотого Току, витікають три джерела, зливаючись в один потічок. Це місце здавна називають “Княжою криницею”. Оскільки на вершині гори вода залягає на глибині 20 метрів, то ці джерела ще за галицьких князів були основними постачальниками води для Галицького дитинця. Вода тут вважається цілющою, і в 1998 році було освячено нову споруду “Княжої криниці” у вигляді альтанки з тесаного каменю. Поруч є ще декілька джерел, котрі теж, як багато хто вважає, із цілющими властивостями. Мають вони назву “Францішкові джерела” [9].

І сьогодні не менш важливим є те, що річки й моря займають найважливіше місце в житті багатьох міст. Жителі цінують річку та прагнуть бути до неї ближче. У зв'язку із цим з'являється ідея публічного простору між містом і водою, тобто особливим чином оформленого й обжитого берега. Так виникає набережна – місце публічного перебування людей біля води з метою організації причалів і портів, рибальського та іншого виробництва, а також купання, прогулянок і споглядання. Цінність таких місць настільки висока, що міста віддавна, тільки-тільки розбагатівши або звільнившись від повоєнних утрат, відразу починають прикрашати й упорядковувати береги річок і морів, створювати набережні різних типів – з кам'яних стін, багатоярусних терас, природних ландшафтів [1].

Великий позитивний досвід у цьому плані є, на нашу думку, у більшості країн Західної Європи. Зокрема, міста Франції, зосереджені вздовж русла річок Луари й Сени; міста Німеччини, розташовані на берегах річок Рейну та Майну. Також слід згадати канали Нідерландів (Амстердам) та Італії (Венеція). Голландські міста стоять на каналах, річках, морських затоках.

Тому важливим завданням розвитку культури міст Західної України є регенерація або створення комфортних та естетичних набережних територій. При цьому слід звернути увагу також на невеликі річки та їх опорядження в межах міста. На території Західної України знаходиться чимала кількість набережних у межах простору міст. Здебільшого утворені в долинах гірських річок такі місця вимагають особливих вимог до реставрації та облаштування. За останні роки активно забудовують прибережні території як житловими, так і громадськими будівлями. Інколи таке будівництво проводиться стихійно, не звертається увага на облаштування територій навколо, що псує загальний ансамбль набережної.

Технічні, функціональні та композиційні можливості використання водойм у процесі формування міського просторового середовища значною мірою визначаються природною ситуацією і гідрологічними умовами території. Установлення цих чинників дозволяє обґрунтувати принцип побудови системи водних об'єктів, характер зв'язків між водоймами й береговими зонами, а також підвищити естетичну цінність об'єкта благоустрою. Виявлення можливостей для композиційного зв'язку навколишньої забудови з відкритим водним простором, збереження секторів огляду в бік видимих пам'яток – важливі засоби активізації художньої завершеності урбаністичного пейзажу. Основне завдання проектування культурного ландшафту полягає в тому, щоб за допомогою МАФ та озеленення створити структуровану територію, що знижує агресивну дію міського оточення [2, с.76–77].

Важлива ознака, що встановлює умови формування ландшафту набережних, – наявність будівель і споруд у безпосередній близькості до води. Для вітчизняної практики ландшафтного проектування характерним є принцип віддалення житлової забудови від водойми. Він пояснюється діючими водоохоронними нормативами, розрахованими на “застарілі” інженерні технології і низьку свідомість користувачів. Незалежно від стану водного об’єкта та прилеглої до нього території основними вимогами до проведення реабілітаційних заходів і підвищення міської культури мають стати активізація водозахисних функцій заплав, збереження екосистеми при благоустрої з використанням МАФ, а також широке застосування рекреаційно-містобудівного потенціалу заплавних територій.

Для оновлення і повернення таких територій у належний стан слід урахувати досвід у цьому питанні зарубіжних країн. Вивчивши досягнення, які впливають на благоустрій набережних і їхнє позитивне значення в ряді європейських країн, у майбутньому ми зможемо уникнути помилок і покращити облаштування таких територій в Україні*.

Досліджуючи облаштування прибережних територій Західної України, визначимо основні етапи вирішення благоустрою таких територій: формулювання завдання; вивчення ландшафту прибережної території; ознайомлення з історичними матеріалами; виготовлення проекту впорядкування території (*модернізація дизайну середовища, світлоколірне зонування, визначення основних матеріалів та об’єктів, оформлення прилеглої території*). Один з основних чинників, що впливає на гармонійний розвиток набережних, є правильне розташування МАФ у середовищі та врахування при цьому окремих історичних і ландшафтних аспектів. МАФ не лише збагачують ландшафт міста, але також при благоустрої набережних виконують перш за все функціональну роль, дають можливість підтримувати територію в належному стані й дозволяють мешканцям міста зручно почуватись і милуватися навколишнім ландшафтом.

Розглянувши ряд міських територій Західної України, у межах яких зосереджені прибережні території, можемо визначити основні проблеми: не проводиться реконструкція прибережної території; значне засмічення набережних; місцями зруйноване покриття прибережної зони; часткове руйнування дамбових укріплень; замулення водовідвідних і каналізаційних стоків; стихійна забудова, установлення несанкціонованих і неестетичних МАФ; не проводиться ремонт МАФ на території набережних. Вищеперераховані проблеми є лише частиною, їх слід урахувати, розглядаючи кожний окремий випадок і визначаючи специфічні проблеми окремо для конкретного регіону. При благоустрої територій набережних треба дотримуватися принципу комплексності та системності. Важливими є принципи функціонально-просторової організації міської забудови, а саме: принцип відповідності функцій просторів, принципи економичності й архітектурно-композиційної організації територій.

Естетична привабливість річкових долин вимагає посиленого рекреаційного догляду таких територій. Проте рекреаційні навантаження на долини річок у містах до цих пір не розроблені. Стан багатьох ділянок такого типу, наприклад долини річок Бистриця Надвірнянська та Солотвинська (Івано-Франківськ), не залишає сумніву в тому, що вони знаходяться в дуже складній ситуації щодо площі ландшафтних об’єктів на території. Існуючу ситуацію можна виправити за рахунок застосування спеціальних прийомів благоустрою – перерозподілу потоку

* Наприклад, реконструкція району русла Темзи (Лондон). Успіх проекту був забезпечений декількома факторами: завжди зберігалася спадкоємність планів і концепцій; кожному рішенням передувала активна інтелектуальна й соціальна робота, за якою йшли розробка конкурсних проектів і громадські дискусії. Відродження району та формування нових набережних, насичених міським життям, почалося в кінці 60-х років з будівництва культурного центру та театру за проектом Д.Ласдана. Нині набережні Темзи перетворилися на виставку архітектури. За проектом швейцарських архітекторів Герцога й де Мирона електростанція була перетворена в популярну галерею сучасного мистецтва – “Тейт Модерн”. Поруч сер Норман Фостер побудував пішохідний міст “Міленіум” через Темзу, що веде до собору св. Павла. Далі, один за одним, вишикувалися новітні архітектурні “пам’ятки”, включаючи “Колесо огляду”, і будівля муніципалітету за проектом того ж Нормана Фостера. Цікаво, що тут же стоїть копія шекспірівського театру “Глобус”, зведена в 1997 році практично на тому ж місці, де стояв справжній театр. Усе це перетворило колись покинуті набережні в жваву частину сучасного Лондона з натовпами народу, виставкою під відкритим небом, екскурсіями на бойовий корабель [1].

відпочивальників і підвищення зорової ізоляції груп відпочивальників за допомогою прийомів ландшафтної архітектури; відновлення екологічно ефективного рослинного покриву, здатного до подальшого самостійного розвитку.

Таким чином, необхідно, щоб влада виконувала відповідні заходи стосовно збереження та належного облаштування прибережних територій: 1) введення заборони на надання у водоохоронних зонах і прибережних захисних смугах водних об'єктів садових, городніх і дачних земельних ділянок, земельних ділянок для будівництва індивідуальних житлових будинків, промислових, комунальних та складських об'єктів; 2) установа щодо власників земельних ділянок біля водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, які здійснили самовільне зведення огорож, зобов'язання знести ці огорожі, а також уведення надалі заборони спорудження будь-яких огорож у водоохоронних зонах і прибережних захисних смугах; 3) обладнання житлових будинків та інших об'єктів, що знаходяться поблизу набережних, установками локального очищення стічних вод і здійснення заходів з озеленення берега; 4) обладнання прибережних територій зонами для відпочинку, використовуючи МАФ і пішохідні доріжки вздовж прибережної смуги.

Вивчаючи проблему благоустрою прибережних територій Західної України, слід звернути увагу на те, що впорядкування територій проходить не в комплексному вирішенні композиційних та естетичних чинників. Генеральний план облаштування міста повинен передбачати єдину ідейну спрямованість різних просторів міста. Виникає проблема в пізнаваності. Відвідавши ту чи іншу набережну в містах, ми зможемо визначити притаманні лише для конкретного ландшафту особливості. Останнім часом при плануванні міських територій на першому місці стояли містобудівні та санітарно-гігієнічні нормативи, екологічним питанням часто приділялася незначна, другорядна роль. Результат – утрата контролю над екологічною ситуацією. Вихід можна знайти в застосуванні методу ландшафтного аналізу при регенерації території.

Аналізуючи ситуацію використання ландшафту, бачимо, скільки історичних річок пересохло й обміліло. Раніше вони були важливими рекреаційними зонами, збагачували ландшафт міста, могли не тільки покращувати естетичний образ наших міст, але й помітно впливати на екологічну ситуацію. Будь-який мешканець вважав за краще мати квартиру в будинку на березі річки чи водойми, а не вздовж транспортної магістралі або на багатолюдній площі. Втручаючись у ландшафтно-рекреаційні території та історичні русла річок, наші містобудівники й дорожники, проєктуючи дорожні магістралі й вирішуючи транспортну проблему, часто забувають про екологічний аспект.

Зазвичай уздовж пішохідних доріжок набережних розміщуються майданчики для відпочинку з лавками (не рідше ніж через 150 м), укриття від негоди з навісами, стінками для захисту від дощу й вітру, урни (контейнери) для сміття. Ширина пішохідних шляхів приймається, виходячи з розрахункової інтенсивності руху, тобто кратною 0,75 м – ширині смуги пішохідного руху. При цьому необхідно враховувати можливість проїзду по пішохідних шляхах снігоочисних і збиральних машин. Замість пішохідні прогулянкові території облаштовують місцями для пікніків. У таких місцях розміщують пікнікові столи та лавки, укриття від негоди, вогнища для багать, урни для сміття, туалети. Також важливим є наявність водних пристроїв чи джерел. На території Західної України існує велика кількість таких місць, але перебувають вони здебільшого в занедбаному стані. Прикладом гармонійно впорядкованої набережної за виснаженими вимогами є набережна міста Бонн (Німеччина)*.

Викладені вище загальні принципи облаштування набережних територій проаналізуємо стосовно обстежених нами міст Західної України. На території міста Івано-Франківськ знаходяться дві великі набережні річок Бистриць і набережна біля міського озера. Розглянемо одну з прибережних територій у м. Івано-Франківськ. Реконструкція проводилася ще в 1975 році. За цей період місто збільшилося, з'явилися нові методи й матеріали в облаштуванні територій. Оскільки Бистриця є гірською річкою із швидкою течією, більшість дамбових укріплень прийшли в непридатний стан. Це зумовлено, насамперед, тим, що не проводяться модернізація та онов-

* Уздовж ріки прокладені пішохідні доріжки, поряд – смуга для велосипедів. Зони для відпочинку обладнані відповідними МАФ. Тут часто можна зустріти мешканців міста й туристів, які сидять на лавочках, читають книги чи подорожують на велосипедах.

лення пошкоджених ділянок покриття. Також не проводиться озеленення території. МАФ тут узагалі відсутні або ж знаходяться в непридатному стані. В останні роки набережна активно забудовується. Але про благоустрій набережних чомусь забувають. Прикладом набережної є також територія навколо міського озера та навколо невеличких штучних озер у парку імені Т.Г.Шевченка. Реконструкція прибережної території навколо міського озера проводилася досить давно. Уздовж пішохідної зони не вистачає лавочок, а ті, що нині тут знаходяться, перебудовують у незадовільному стані. Реконструкція парку, розпочата у 2003, триває і до сьогодні. Відремонтовано та встановлено чималу кількість нових МАФ, змінено покриття доріжок. Попереду ще досить багато роботи, зокрема, щодо благоустрою територій навколо озер і реконструкції мостів у самому парку, заміни покриття доріжок.

Ще одним містом, де слід звернути увагу на облаштування території вздовж річки Прут, є Яремче (Івано-Франківська область). Прибережна територія в цій місцевості в останні десятиліття перетворилася на суцільний ринок з продажу сувенірної продукції. Займаються цією діяльністю приватні підприємці й тому облаштовують свої кіоски для продажу, здебільшого не звертаючи увагу на особливості рельєфу та місцеві традиції. Кіоски із сувенірною продукцією розміщені безладно, їхня кількість є надмірною. При опорядженні зазначеної території основну увагу, на нашу думку, слід звернути на історико-культурні аспекти регіону, наявність значної кількості природних матеріалів, які можна використати для МАФ і для благоустрою прибережної території, яка могла би бути, разом з водоспадом, прикрасою туристичного Яремче.

У Львові є невелика річка Зубра, або Зубря. Витікає в районі Сихова (давній витік був неподалік сучасної церкви Різдва Пресвятої Богородиці). Впадає в Дністер неподалік села Устя. У межах Львова річка сильно забруднена, хоча ще на початку 1990-х була популярним місцем відпочинку. У 1950-х рр. на цій річці (між Боднарівкою та Сиховом) було створено Піонерське озеро із зоною відпочинку. Однак через забрудненість водойма була незабаром спущена й на її місці нині болото. Через Галицьке передмістя текла річка Полтва, що складалася з двох потоків. У XVI столітті ця річка була досить повноводною і часто виходила з берегів. У 1511 році вона настільки піднялася, що підмулила кілька берегів і частину міського муру. Через три роки ріка вже дійшла до міста. У XV столітті на Марійській вулиці діяли два млини: капітульний і міський. Біля сьогоденного Європейського готелю на Полтві був острів і на ньому капличка Матері Божої з Лоретто. Навпроти теперішнього готелю Жоржа розташовувався міст. У 1840-х роках міст знесено й Полтву в цьому місці замуровано. Пізніше закрито й інші частини Полтви [10, с.115–116].

Облаштування прибережної території в районі міста Мукачеве (Закарпатська область) є менш проблемним. Близьке розташування до центральної частини міста сприяє належному догляду та збереженню. Періодично проходить реконструкція МАФ на території. Замінюються та відновлюються пошкоджені елементи МАФ, пошкоджені частини покриття доріжок. Місто є невеликим, з архітектурою, яка гармонійно пов'язана з ландшафтом і, відповідно, прибережна зона в межах міста не вимагає великих зусиль до її облаштування. На набережній для пішоходів розміщені зони відпочинку, які обладнані лавками та фонтаном.

При проектуванні пішохідних набережних особливу увагу звертають також на облаштування прогулянкових алей, видових майданчиків, майданчиків для відпочинку, спуски до води, причали, наповнюючи їх МАФ. У місті Івано-Франківськ використання таких засобів є поодинокими. Здебільшого це – оформлення прибережної території біля міського озера й у парку імені Т.Г.Шевченка. Гарним прикладом у цьому випадку є набережна територія навколо озера в місті Тернопіль. Озеро знаходиться в долині, і це дало можливість на підвищеннях організувати оглядові майданчики й алеї навколо.

Набережна теж може розглядатися як вулиця, бульвар. За функціональною ознакою розрізняють набережні прогулянкові й транспортні. Якщо до набережної примикають парки, сквери або інші зелені масиви, то вона стає елементом міської зони відпочинку. Коли переважає транспортна функція, то набережна є активно пов'язаною з мостами, причалами та іншими інженерними спорудами. Набережні розрізняються за поздовжнім і поперечним профілем. Інженерне вирішення набережних є досить складним (гідронамив або відсипання відкосів, берегоукріплення та ін.). Набережна – лінійний елемент міської структури, тому потрібно урізноманітнити її довгі ділянки, чергуючи відкриті й закриті ландшафтні композиції [11, с.80].

Набережні захищають прибережні території від розмивання берегів, затоплення в паводок. Вони бувають одноярусними й багатоярусними. В одноярусних набережних прогулянкові алеї розміщуються безпосередньо біля води. Вони повинні бути незатоплюваними. У багатоярусних набережних прогулянкові алеї на нижніх ярусах можуть затоплюватися під час повені, але верхній ярус повинен бути незатоплюваним. Набережна міста Мукачеве є прикладом одноярусної набережної, тоді як у м. Івано-Франківськ приміські набережні вздовж річки Бистриця є двоярусними.

Перепади рельєфу дозволяють створити на водотоках водоспади та каскади. Найбільш поширені каскади з багатоступеневим переливанням води. На територіях набережних влаштовуються оглядові тераси, з яких розкривається ландшафт міста. У містах і приміських зонах уздовж водойм і водотоків є доцільним створення лінійних парків, призначених для піших, велосипедних прогулянок, спортивно-оздоровчого бігу. Вони можуть пов'язувати міські житлові райони із заміськими зонами відпочинку, іншими ландшафтно-рекреаційними й туристичними територіями. У місті Тернопіль таким місцем є гідропарк Топільче. Тут красиво поєднаний природний ландшафт із численними штучно створеними каналами та доріжками. Гідропарк обладнаний МАФ і це дає можливість мешканцям міста проводити свій вільний час серед природи за містом. Діти можуть гратися на дитячих майданчиках, спроектованих у вигляді різноманітних космічних кораблів. Основним недоліком гідропарку є непорядкованість окремих територій, деякі з МАФ потребують реконструкції, зокрема, мостики, лавки, фонтани.

Пішохідні прогулянкові шляхи прокладаються так, щоб з них відкривалися мальовничі краєвиди. При трасуванні можуть використовуватися прийоми лінійного розкриття ландшафтних композицій. У найбільш красивих пунктах влаштовуються видові майданчики й місця відпочинку. Такі приклади зосереджені переважно в гірській місцевості чи на територіях із перепадами рельєфу. У місті Яремче та в Косові такі тераси допомогли б краще розкрити красу місцевості та підкреслити унікальність місцевих ландшафтів.

Тож, підсумовуючи вищесказане, слід акцентувати увагу на індивідуальності вигляду набережної в кожному окремому випадку. При використанні елементів благоустрою звертати увагу на зручність, художню виразність і надійність малих архітектурних форм. Гармонійно поєднані з навколишнім ландшафтом такі елементи підвищують рекреаційну привабливість на території. Для недопущення негативного впливу рекреаційної діяльності при проектуванні заміських ландшафтно-рекреаційних територій визначається їх рекреаційна ємність. Рекреаційна ємність території – допустима кількість відпочиваючих, які можуть одночасно знаходитися на одній території. Суттєво підвищити стійкість ландшафтів до рекреаційних навантажень дозволяє благоустрій території. Наприклад, збереження рослинності сприяє створенню розвиненої дорожньої мережі. У той самий час підвищення рівня благоустрою території, перенасичення її будівлями й спорудами, інженерно-технічними об'єктами, пов'язаними з обслуговуванням відпочиваючих, веде до втрати тих якостей природного ландшафту, які стали причиною його рекреаційного освоєння. У створенні гармонійно збалансованого культурного простору важливу роль відіграють МАФ. Культурологічний аспект зумовлений потребою суспільства в міському благоустрої, що передбачає якісно новий рівень естетичного й культурного розвитку.

1. Інформаційні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kak.ru/columns/urbanenvironment/a3951/>. – “Городские набережные”.
2. Дуничкин И. В. Реабилитация и благоустройство набережных реки Москвы: системный подход / И. В. Дуничкин, Е. Н. Корнева // ЭКОREAL. – 2008. – № 6. – С. 76–77.
3. Інформаційні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36154.
4. Устенко Т. В. Формирование архитектурно-художественного облика центров городов / Т. В. Устенко, Е. С. Кондратенко, Е. Е. Водзинский ; [под ред. Т. В. Устенко]. – К. : Будівельник, 1989. – 120 с.
5. Шимко В. Т. Архитектурное формирование городской среды : учеб. пособ. для архит. спец. вузов / В. Т. Шимко. – М. : Высш. шк., 1990. – 223 с.
6. Белкин А. Н. Городской ландшафт : учеб. пособ. для архит. и инж.-строит. спец. вузов / А. Н. Белкин ; [под общ. ред. Н. Н. Миловидова, Б. Я. Орловского, А. Н. Белкина]. – М. : Высш. шк., 1987. – 111 с.

7. Шаповалов Г. І. Суднопластво у духовному житті населення України (з найдавніших часів до кінця ХІХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук. / Г. І. Шаповалов. – Д., 2001. – 12 с.
8. Фіголь М. П. Мистецтво стародавнього Галича / М. П. Фіголь. – К. : Мистецтво, 1997. – С. 8–9.
9. Інформаційні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mskifa.narod.ru/galuch.html>. – “Галич – Крилос”.
10. Крип’якевич І. П. Історичні проходи по Львові / І. Крип’якевич. – Львів : Камінь, 1991. – С. 115–116.
11. Сычева А. В. Ландшафтная архитектура : учеб. пособ. для вузов / А. В. Сычева. – 3-е изд., испр. – М. : Изд-во “Оникс”, 2006. – 80 с.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена потребностями общества в создании культурного городского пространства, где каждый житель сможет чувствовать себя удобно и комфортно. Рассмотрены значения элементов городского дизайна в благоустройстве набережных относительно обеспечения комфорта, повышения городской культуры и подчеркивания своеобразия отдельно взятого ландшафта. Проанализирован опыт проектирования малых архитектурных форм и их внедрение на примере высокоорганизованных стран. Создание надлежащим образом упорядоченного культурного пространства в рамках набережных также позволит повысить туристическую инфраструктуру Западного региона и обеспечит надлежащее развитие городского благоустройства.

Ключевые слова: набережная, малые архитектурные формы, благоустройство, городская культура, пространство города.

Relevance of the material contained in the article due to the needs of society in creating cultural urban space where every citizen will feel easy and comfortable. The role of urban design elements in the accomplishment of embankments to ensure comfort, increase urban culture and underscore the originality of an individual landscape is scrutinized. The experience of the design of small architectural forms and its implementation on the example of highly organized countries is analysed. Creating a properly regulated cultural space within the limits of the embankments will also increase the tourism infrastructure of the Western region and ensure the proper development of urban improvement.

Key words: riverside, small architectural, landscaping, urban culture, urban space.

УДК 726.95:247.9

ББК 85.120

Наталія Золотарчук

ПРОЦЕСІЙНІ ХРЕСТИ ТА ПАТЕРИЦІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Автор аналізує процесійні хрести та патериці ХХ–ХХІ століть. Пріоритетними стають аспекти формування техніки та художньо-стильових особливостей. Пропонується порівняльна характеристика декору й іконографії процесійних христів та патериць міст Івано-Франківщини.

Ключові слова: процесійні хрести, патериці, декор, іконографія.

Процесійні хрести та патериці є важливими атрибутами церковного простору. Інша назва цих христів – виносні, запрестольні. Вони відносяться до окремої типологічної групи літургійних христів [9, с.282]. Патериці, їх ще називають ліски, подекуди – жезли, мають вигляд довгої палиці зі символічним круглим чи овальним завершенням у промінному оточенні. Вони були символом влади родової, військової, цехової, а згодом вищого духовенства. Право на володіння патерицями церковним епархіям надавали єпископи та митрополити [9, с.290]. У літургійному дійстві процесійним хрестам і патерицям належала важлива роль, а саме: їх поява перед тетраподом має символічне значення – процесійний хрест, як приношення Господньої жертви, патериці ж – присутність Херувимів, немов ангельський світ служить Господу. Ці атрибути також використовують у церковних процесіях, вони, як односторонні, так і двосторонні, декоровані різьбою та іконами або металеві. Твори належать до комплексів передіконостасних та запрестольних предметів і дотепер залишаються важливим компонентом церковного обряду в його духовно-мистецькому вираженні. Декор процесійних христів та патериць переважно пов’язаний з оздобленням інтер’єру храмів. Виносні та запрестольні процесійні хрести й патериці-ріпиди досі не отримали належного висвітлення в працях історико-релігійного та мистецтвознавчого характеру, що дає нам підстави вважати це питання недостатньо опрацьованим.